

МЕДІАЦІЯ І ЦИВІЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО

INSTITUTE OF MEDIATION IN CIVIL PROCEEDINGS

Калашник Д.В., студентка III курсу факультету прокуратури
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Калмиков М.Р., студент III курсу факультету прокуратури
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Шліхта О.М., студентка III курсу факультету прокуратури
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

У даній статті розкриті особливості інституту медіації і його співвідношення з цивільним судочинством.

У зв'язку з великою кількістю справ, що надходять, національна судова система є вкрай перевантаженою. Для вирішення цієї проблеми було законодавчо закріплено альтернативні способи вирішення спорів, серед яких найбільш гнучким вважається медіація. Вона дозволяє сторонам у рамках структурованого процесу контролювати результати спору.

Традиційні способи врегулювання спорів не завжди ефективні. Часто не дають змоги об'єктивно проаналізувати причини, сутність спору і знайти найбільш прийнятне рішення для обох сторін. У таких ситуаціях оптимальним способом може стати знову ж таки медіація – врегулювання спору на добровільних засадах за сприяння третьої сторони з метою укладення взаємоприйнятної угоди.

Під медіацією (англ. *Mediation* – посередництво) розуміють вид альтернативного врегулювання суперечок, метод вирішення суперечок із залученням посередника (медіатора), який допомагає сторонам конфлікту налагодити процес комунікації і проаналізувати конфліктну ситуацію таким чином, щоб вони самі змогли обрати той варіант рішення, який би задовольняв інтереси і потреби усіх учасників конфлікту [1].

Процедура медіації є своєрідною альтернативою судовому розгляду. В ній сторони вирішують конфлікт за участю третьої сторони – медіатора. Його завдання полягає в тому, щоб знайти вихід, який максимально влаштовує всіх учасників процесу. Якщо предмет спору дозволяє використання медіації, то сторони мають право за обоюсторонньою згодою її використовувати.

Варто відзначити, що медіація є недостатньо популярним явищем, адже розвивається і використовується в Україні не так активно, як можна було б. Зокрема, досвід інших країн, де інститут медіації є звичним моментом врегулювання спорів, свідчить про те, що він є досить-таки ефективним та фінансово заощадливим інструментом вирішення різного роду суперечок, а тому його впровадження та використання є чудовою альтернативою традиційному судовому процесу.

Ключові слова: медіація, цивільне судочинство, медіатор, врегулювання спору, альтернативний спосіб розв'язання спору.

This article describes the main features and prospects for the development of the institution of mediation in Ukrainian civil proceedings. Today, due to the large number of incoming cases, the national judicial system is extremely overloaded. To address this problem, alternative dispute resolution methods have been legislated, of which mediation is considered to be the most flexible. It allows the parties to control the outcome of the dispute within a structured process.

In addition, traditional dispute resolution methods are not always effective. Claims procedure and court proceedings involve the enforcement of a claim and are a rather lengthy and sometimes costly process. Direct negotiations and correspondence between the parties often do not allow for an objective analysis of the causes and nature of the dispute and the most acceptable solution for both parties. In such situations, mediation may again be the best way to resolve the dispute on a voluntary basis with the assistance of a third party in order to conclude a mutually acceptable agreement.

Mediation is a type of alternative dispute resolution, a method of dispute resolution involving an intermediary (mediator) who helps the parties to a conflict to establish a communication process and analyse the conflict situation so that they can choose a solution that would satisfy the interests and needs of all parties to the conflict [1].

Mediation is a kind of alternative to litigation. In it, the parties resolve a conflict with the participation of a third party – a mediator. The mediator's task is to find a solution that best suits all parties to the process. If the subject matter of the dispute allows the use of mediation, the parties have the right to use it by mutual agreement.

It is worth noting that mediation is not a very popular phenomenon at the national level, as it is not being developed and used as actively as it could be in Ukraine. In particular, the experience of other countries, where mediation is a common part of dispute resolution, shows that it is a very effective and cost-efficient tool for resolving various types of disputes, and therefore its implementation and use is an excellent alternative to traditional litigation.

Key words: mediation, civil proceedings, mediator, dispute resolution, alternative dispute resolution.

Виклад основного матеріалу дослідження. Медіація як сучасна галузь знань і структурований метод розв'язання спорів, визнає конфлікт як невід'ємну та зовсім не негативну частину суспільних відносин, і ставиться до конфлікту як до явища, необхідного для розвитку людини як в особистісному, так і в суспільному плані.

Медіація в тому вигляді, в якому ми знаємо її сьогодні, розвинулася в другій половині 20-го століття, особливо в англосаксонській правовій системі – США, Австралії та Великобританії, а потім поступово поширилася і на інші країни. Перші спроби застосування медіації зазвичай обмежувалися вирішенням спорів, що виникали у сфері сімейних відносин. Пізніше медіація отримала визнання і при вирішенні більш широкого кола спорів – від сімейних конфліктів до складних багатосторонніх конфліктів в економічній та публічній сферах [2, с. 32].

У Європі, яка має континентальну правову систему, розвиток медіації відбувається дещо пізніше. В Австрії основи медіації, навчання та акредитацію медіаторів регулює переважно Закон «Про цивільно-правову медіацію». Для того, щоб бути допущеним, кандидат повинен бути у списку осіб, поданому Верховним регіональним судом. Медіатор має право бути включеним до такого списку, якщо він відповідає певним критеріям: мінімальний вік – 28 років та щонайменше 200 годин професійної підготовки в акредитованому закладі. Іншими словами: в Австрії медіацію проводять лише професійні медіатори [3].

Що стосується України, то медіація як засіб розв'язання конфліктів з'явилася тільки в 1990-х роках. Уперше медіація була впроваджена неурядовими організаціями, які були створені 1994 року. Так, у 1995–1997 роках у багатьох регіонах України перші організації почали впрова-

джувати медіацію для розв'язання різних видів спорів: трудових, комерційних, споживачьких, шкільних тощо. Зокрема, у 1997 році в Одесі відбулося застосування медіації у цивільному процесі, що свідчить про впровадження та визнання цієї процедури у співпраці з державними органами [4].

Одним з перших значних проектів з медіації в Україні можна назвати проект за фінансової підтримки USAID (1997–1999 рр.), в рамках якого по всій території держави було створено місцеві центри медіації, при них же і здійснювалася підготовка медіаторів [5, с. 47].

Щодо цивільного судочинства, то відповідно до ч. 7 ст. 49 Цивільного процесуального кодексу України визначено, що сторони можуть примиритися, у тому числі шляхом медіації, на будь-якій стадії судового процесу [6]. Проте, якщо проаналізувати норми ЦПК України, то можна стикнутися з тим, що дана можливість ніяк безпосередньо ним не врегульована. Є лише згадки та посилення на можливість використання медіації в цивільному процесі, однак прямого механізму її застосування чи інших особливостей, в кодексі, на жаль, не прописано.

Процедура медіації регулюється профільним Законом України «Про медіацію» 16.11.2021 р. (далі – Закон про медіацію) Він налічує всього 4 основних розділи, а саме: 1) Загальні положення; 2) Статус медіатора; 3) Проведення медіації; 4) Прикінцеві та перехідні положення.

Відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 1 Закону про медіацію визначено, що медіація – це позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [7].

Якщо детальніше проаналізувати відповідний Закон, то насамперед, можна узагальнити, що регулює кожен із його розділів. Так, у розділі 1 чітко визначений понятійно-категоріальний апарат, де зокрема визначено основні поняття, що стосуються процедури медіації в цілому. Також у ньому закріплено основні принципи медіації, а саме: добровільність, конфіденційність, незалежність та нейтральність медіатора, неупередженість медіатора, самовизначення та рівність прав сторін медіації.

Розділ 2 закріплює статус медіатора, а саме визначає: вимоги до медіатора, підготовку у сфері медіації, права та обов'язки медіатора, реєстрацію медіаторів та їх відповідальність. Так, медіатором може бути фізична особа, яка має вищу освіту та пройшла базову підготовку у сфері медіації в Україні або за її межами. Ним не може бути особа, яка має незняту чи непогашену судимість, визнана судом обмежено дієздатною або недієздатною.

Розділ 3 визначає порядок проведення медіації, що включає в себе: права та обов'язки сторін медіації, особливості договору про проведення медіації та угоди за результатами медіації, а також закріплює медіацію під час судового, третейського, арбітражного провадження.

Розділ 4 містить прикінцеві та перехідні положення. Що важливо для цивільного судочинства, то він закріплює у даному розділі внесення змін до низки статей Цивільного процесуального кодексу України. Зокрема, суди відносяться і раніше згадане положення ч. 7 ст. 49 ЦПК України.

Поширення інституту медіації зумовлене багатьма позитивними факторами. Зокрема, слід відзначити, що процедура медіації, за допомогою якої сторони вирішують свій спір, здійснюється в коротший термін, ніж судовий розгляд, який іноді може затягуватися на місяці. До того ж, зацікавленість усіх учасників цього процесу у швидкому вирішенні конфлікту дає змогу обійтися найменшими витратами, на відміну від того ж судового процесу, на юридичний супровід якого потрібно витрачати набагато більше коштів.

Не меншу значущість має самостійність сторін у виборі місця, часу та порядку проведення медіації. Крім того,

учасники процедури мають право визначати особу самого медіатора, який допоможе їм у врегулюванні спору. У судовому порядку сторони не наділені такими повноваженнями, тому всі істотні моменти встановлюються законом.

Процедура медіації дає змогу вирішити спір мирним шляхом. Спокійна, ненапружена обстановка, в якій відбувається врегулювання конфлікту, дає сторонам можливість зберегти дружні стосунки, досягти обопільної згоди з питань, що їх хвилюють. Тим самим, внаслідок застосування цієї процедури значно знижується ризик прийняття несприятливого рішення для однієї зі сторін, що не рідкість у судовому розгляді. При цьому угоди, досягнуті за допомогою посередника, не є нав'язаними, і тому виконуються частіше, ніж рішення суду.

Варто зазначити, що під час посередництва абсолютно відсутній корупційний фактор, оскільки тут немає необхідності когось схилити на свій бік. Згоди не буде досягнуто доти, доки результат справи не задовольнить інтереси обох сторін. Звідси випливає ще одна перевага медіації на відміну від інших альтернативних способів вирішення спору. Ця процедура не має на меті визначити праву і винну сторону, оскільки головне її призначення полягає в знаходженні взаємовигідних варіантів врегулювання конфлікту.

І нарешті, медіація відповідає не тільки потребам правової системи у сприянні скороченню кількості судових справ, а й потребам учасників у зменшенні розмірів судових витрат, а також дає змогу сторонам самостійно контролювати результат спору [8].

З медіацією тісно пов'язане вирішення спорів за участю судді, як специфічна процедура цивільного судочинства. Вона регламентується Цивільним процесуальним кодексом України, а саме статтями 201–205 [6].

Врегулювати спір за участю судді можна до початку розгляду справи по суті, за згодою сторін. Натомість медіація можлива на будь-якій стадії і також може бути застосована за згодою сторін. Щодо тривалості процедури слід зазначити, що тривалість медіації визначається за взаємною згодою сторін, тоді як врегулювання за участю судді має бути можливим протягом розумного строку, але не довше тридцяти днів з дня прийняття рішення за результатами медіації. Якщо сторони не досягли мирової угоди, спір повторно не розглядається. Укладення мирової угоди за участю судді не допускається, якщо в процес вступила третя особа, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору. Окремі науковці висловлюють думку, що регулювання спору за участю судді є специфічною формою судової медіації. На наш погляд, така думка є необґрунтованою, оскільки ця судова процедура не містить суттєвих ознак медіації як альтернативної форми розгляду цивільно-правових спорів [3, с. 62].

Роль посередника в процедурі медіації надзвичайно велика, оскільки на ньому лежить відповідальність у створенні сприятливої обстановки, конструктивного середовища для переговорів. Саме він має керувати процесом і сприяти обговоренню, згладжувати напружені моменти та запобігати виникненню особистих конфліктів, надавати допомогу в збиранні інформації та оцінюванні ризиків, добирати стратегії, що можуть допомогти в подоланні перешкод, які виникають у процесі переговорів.

Однак складність медіації полягає не тільки в самому порядку її проведення, а й у тому, щоб переконати всі сторони спору вдатися до такої процедури врегулювання конфлікту. Це пов'язано насамперед із тим, що медіація як альтернативний спосіб вирішення спору, на жаль, ще недостатньо поширена в Україні. І тому виникає проблема інтеграції медіації в національне українське цивільне судочинство.

Не менш важливою проблемою є те, що спостерігається низький рівень зацікавленості суспільства у використанні процедури медіації. Така ситуація пояснюється цілою

низкою причин: відносною новизною медіації та недостатньою врегульованістю, насамперед, у Цивільному процесуальному кодексі України, відсутністю чітко сформованого корпусу медіаторів, необізнаністю населення щодо процедури медіації, відсутністю в суді приміщень для проведення примирних процедур, неов'язковим характером проведення процедури до звернення до суду, низьким рівнем правової культури населення і т. д. Ясиновський І. Г. доповнює попередній список такими аспектами як: низький рівень довіри до даної послуги, який пов'язується з недостатньою поінформованістю суспільства щодо переваг медіації, як альтернативного способу вирішення спору; прагнення однієї зі сторін задовольнитися лише своїми інтересами, не бажаючи йти на компроміс; усталена позиція суспільства, що звернення до суду – єдиний спосіб вирішення спору; відсутність правового підґрунтя та фінансового забезпечення, адже будь-які реформи потребують значних затрат [9, с. 261–264].

Існуюча наразі модель медіації в Україні недосконала, зважаючи на вищезазначені фактори, проте в умо-

вах свроінтеграції наша держава неодмінно надолужить даний процес та належним чином врегулює механізм медіації.

Висновки. Медіація відіграє важливу потенційну роль у цивільному судочинстві, розвиток і поширення цієї процедури розвантажить судову систему. При цьому очевидно, виникає потреба у подальшому вдосконаленні моделей медіації та відповідних змін в Цивільний процесуальний кодекс, з метою їх вирішення існують певні проблеми, які перешкоджають успішному функціонуванню цього методу в цивільному судочинстві.

З метою їх вирішення вважаємо за потрібне, що доцільним було б проведення просвітницьких заходів або інформаційних кампаній, спрямованих на інформування громадян про таку можливість позасудового врегулювання спорів. Окрім того, необхідно вдосконалити положення Цивільного процесуального кодексу України, що регулюють цю процедуру. Втім, держававже зробила перший крок щодо впровадження інституту медіації. Так, було прийнято профільний Закон України «Про медіацію».

ЛІТЕРАТУРА

1. Медіація. Юридична енциклопедія : у 6 т. ред. кол. Ю. С. Шемшученко та ін. Київ : Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2001. Т. 3. 792 с.
2. Ясиновський І. Г. Історичний аспект розвитку інституту медіації та сучасні тенденції його розвитку. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Том 1. № 10-2. 2014. С. 31–33. URL: http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc10-2/part_1/11.pdf
3. Мамницький В. Ю., Белей О. В., Дулепа В. П. Медіація в цивільному процесі: перспективи запровадження в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 3. 2019. С. 59–63. URL: http://apnl.dnu.in.ua/3_2019/3_2019.pdf#page=59
4. Кисельова Т. Інтеграція медіації в судову систему України: Програмний документ. *Рада Європи*. Київ. 2017. URL: <https://rm.coe.int/kyselova-t-mediation-integration-ukr-new-31-07-2017/168075c1e7>
5. Водоп'ян Т. В. До питання історії розвитку медіації в Україні. *Приватне право і підприємництво. Збірник наукових праць*. Вип. 20. 2020 р. С. 45–48. URL: <http://ppp-journal.kiev.ua/archive/2020/20/9.pdf>
6. Цивільний процесуальний кодекс : Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
7. Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 р. № 1875-IX/ Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>
8. Кухно М. Ф., Шапіро В. С. Медіація у цивільному процесі: теоретико-правові аспекти. *Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (Суми, 23–24 травня 2019 року)*. Ч. 1. 2019. С. 149–152. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/download/123456789/75048/1/Kukhno_mediations_u_tsyvilnomu.pdf
9. Ясиновський І. Г. Проблеми впровадження та проведення медіації в Україні. *Актуальні проблеми політики*. № 55. 2015. С. 260–267.